

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-44>

УДК 332.2.021

Малашевська О.А.

Державний заклад «Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління»

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПОРЯДКУВАННЯ ІСНУЮЧИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЛЕВОЛОДІНЬ І ЗЕМЛЕКОРИСТУВАНЬ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто вітчизняні та закордонні підходи до визначення основних понять, які стосуються заходів щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань. Проаналізовано чинне законодавство України стосовно змісту та застосування термінів «консолідації земель» та «впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань». Досліджено сутність недоліків землекористування відповідно до сучасних соціально-економічних умов. Обґрунтовано регулювання заходів щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань на підставі документації із землеустрою. Запропоновано узгодження основних понять впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань з метою гармонізації вітчизняних підходів, імплементації закордонного досвіду у практику землеустрою.

Ключові слова: недоліки землекористування, консолідація земель, впорядкування землеволодінь і землекористувань, сільськогосподарські землі, перерозподіл земельних ділянок.

Malashevskia Olena

State Institution "State Ecological Academy of
Postgraduate Education and Management"

THE THEORETICAL ASPECTS OF THE EXISTING AGRICULTURAL LAND TENURE AND LAND OWNERSHIP IMPROVEMENT

Summary. The national and international approaches to defining the basic terms concerning the existing land tenure and land ownership improvement have been considered in the article. It has been revealed the notions of land consolidation and the existing land tenure and land ownership improvement have no uniform representation in both national and international scientific thought. The essence of every concept varies depending on the goals and accomplishment principles in every country based on the legislation and land management conventions. The Ukrainian legislation in effect concerning definition and usage of terms "Land Consolidation" and "the Existing Land Tenure and Land Ownership improvement" has been analyzed. It has been discovered that in accordance to the international experience, tasks realized through land consolidation were defined by the Ukrainian legislation in effect as the existing land tenure and land ownership improvement. It has been ascertained, the improvement framework is the land tenure drawbacks removal. It has been suggested to identify the land tenure drawbacks based on the environmental, social or economic loss (income deficiency). Economic, technical, technological and legal aspects of the concept of land tenure have been analyzed. The existing land tenure and land ownership improvement based on the relevant land management documentation has been substantiated. The local community land management documentation has been analyzed. It has been identified, at the current stage, no measures on the existing land tenure and land ownership improvement in the section of inter-farm land management have been provisioned. The reintroduction of the norm of the development and implementation of land management projects on the existing land tenure and land ownership improvement has been suggested. To coordinate law provisions and national land management practice and to implement progressive approaches, it has been suggested that land consolidation is defined as a constituent of the existing land tenure and land ownership improvement.

Keywords: land tenure shortcomings, land consolidation, land tenure and land ownership improvement, agricultural land, land plots reallocation.

Постановка проблеми. Питання підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності шляхом усунення череззсмування земельних ділянок, їх роздрібненості актуальне для більшості країн – як тих, що здійснюють реформування земельних відносин при переході до ринкової економіки, так і для тих, які не пройшли етап планової економіки. Для одних вказана проблема обумовлена особливостями роздержавлення та приватизації земель, для інших є результатом тривалого процесу формування системи приватних землеволодінь і землекористувань. Не зважаючи на значні відмінності землеустрою в різних країнах, більшістю вчених визначено, що консолідація земель є необхідною складовою оптимізації землекористування, а для країн Східної Європи – одним із етапів земельної реформи.

Розвиток вітчизняної наукової думки, адаптуючись до реформування земельних відносин,

відповідно до прогресивних світових тенденцій, зумовив появу значних термінологічних відмінностей у трактуванні як заходів щодо землеустрою існуючих землеволодінь і землекористувань, так і характеристик просторових параметрів існуючих землеволодінь і землекористувань.

На даний час в законодавчих актах, як і в науковій літературі, використовуються поняття впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань, консолідації земель та пов'язані із ними характеристики, такі як череззсмування, фрагментація земель тощо. Проте, відсутній структурний аналіз, як вказані заходи співвідносяться між собою. З метою теоретичного обґрунтування впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань, гармонізації світових норм та правил необхідним є узгодження основних понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню впорядкування існуючих земле-

володінь і землекористувань в умовах переходу до ринкових відносин та окремим заходам щодо просторової оптимізації системи землекористування присвячені праці вітчизняних та іноземних вчених: Будзяка В.М., Волкова С.Н., Дороша Й.М., Колганової І.Г., Краснолуцького О.В., Кустовської О.В., Мартина А.Г., Тихенка Р.В., Ткачук Л.В., Третяка А.М., Шворака А.М., Attenberger J., Demetriou D., Giovarelli R., Hartvigsen M., Lemmen C., Thomas J. та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широке коло досліджень вказаної проблематики, комплексному аналізу та узгодженню термінології, яка стосується заходів щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань на даний час не надавалося достатньої уваги.

Мета статті. Мета дослідження полягає у обґрунтуванні комплексного підходу до визначення сутності основних понять і заходів щодо впорядкування існуючих сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань.

Виклад основного матеріалу. Поняття «впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань» та «консолідація земель» досить поширені в межах законодавства в галузі використання та охорони земель України, проте не є уніфікованими і розмежованими. Положення щодо впорядкування існуючих землеволодінь та землекористувань та усунення недоліків землеволодінь та землекористувань містяться у наступних законодавчих актах:

- Відповідно до Закону України «Про землеустрій» [1] землеустрій проводиться в обов'язковому порядку на землях усіх категорій незалежно від форми власності в разі впорядкування існуючих об'єктів землеустрою (пункт «ф» статті 20), якими відповідно до ст. 5 є: територія України; території адміністративно-територіальних одиниць або їх частин; території землеволодінь та землекористувань чи окремі земельні ділянки. На даний час проведення впорядкування об'єктів землеустрою не регламентоване жодним іншим нормативно-правовим актом;

- Земельним кодексом України [2] як одне із основних завдань землеустрою визначена реалізація державної політики щодо науково обґрунтованого перерозподілу земель, формування раціональної системи землеволодінь і землекористувань з усуненням недоліків у розташуванні земель (частина 1 статті 183);

- Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів щодо охорони і раціонального використання земель, включає здійснення заходів щодо упорядкування орних земель шляхом виведення з їх складу водоохоронних зон, ерозійно небезпечних та інших не придатних для розорювання угідь [3];

- Згідно Закону України «Про охорону земель» [4], черезсмузжя та конфігурація земельних ділянок, що створюють перешкоди в ефективному їх використанні і здійсненні природоохоронних заходів, а також порушують ландшафтну цілісність території, підлягають упорядкуванню відповідно до затвердженої проектної документації із землеустрою (частина 4 статті 36).

Заходи щодо впорядкування структури земельних угідь, усунення черезсмузжя, дале-

коземелля, ламаності меж, ерозійних процесів та інших екологічних наслідків нераціонального використання земель і створення територіальних умов для функціонування всіх галузей економіки, формування й удосконалення раціональної системи існуючого землеволодіння та землекористування передбачалися проектами землеустрою щодо впорядкування існуючих землеволодінь та землекористувань [1].

Проте, відповідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення складу, змісту та порядку погодження документації із землеустрою» від 02.06.2015 № 497-VIII [5] внесено зміни до Закону України «Про землеустрій» [1] та наразі вказані проекти виключені із переліку видів документації із землеустрою.

Як відомо, заходи щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань у вітчизняній практиці відносяться до територіального землеустрою стосовно впорядкування системи землекористування та внутрішньогосподарського землеустрою стосовно впорядкування структури землекористувань. Покращення структури сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань передбачено проектами землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь. Відповідно частини 1 статті 25 Закону України «Про землеустрій» [1], проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, розробляються за заявою землевласників або землекористувачів з метою організації сільськогосподарського виробництва і впорядкування сільськогосподарських угідь у межах землеволодінь та землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і покращення природних ландшафтів. Відмітимо, що згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення складу, змісту та порядку погодження документації із землеустрою» [5] шляхом внесення змін до Закону України «Про землеустрій» [1] та Закону України «Про державну експертизу землевпорядної діяльності» [6] скасовано необхідність погодження та землевпорядної експертизи вказаних проектів; відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» [7], скасовано вимоги щодо використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва відповідно до проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь.

Зауважимо, що види документації із землеустрою та їх склад встановлюються виключно Законом України «Про землеустрій» (частина 3 статті 25 [1]). Визначені законодавством види документації із землеустрою місцевого рівня відповідно до їх мети та складу не передбачають заходів щодо впорядкування існуючих сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань в межах системи землекористування.

Таким чином, на даний час законодавчо залишається неврегульованим питання впорядкування існуючих сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань на рівні міжгосподарського (територіального) землеустрою, зокрема, передбачених Законом України «Про охорону земель» [4]. Щодо внутрішньогосподарського землеустрою, то розробка і впровадження відповідних проектів згідно чинного законодавства не обов'язкова, та залишається на розсуд землевласника або землекористувача.

Положення щодо консолідації земель містяться у наступних нормативно-правових актах:

- У Земельному Кодексі України [2] зі змінами відповідно Закону [8] від 10.07.2018 № 2498-VIII визначено можливість зміни меж земельних ділянок, розташованих у масиві земель сільськогосподарського призначення, у процесі консолідації земель на умовах та в порядку, визначених законом (пункт 8 статті 37-1);

- Консолідація земель сільськогосподарського призначення закріплена Меморандумом [9] (підписання та набрання чинності для України від 09.11.2016) як напрям для співробітництва між Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру та Картографічною службою Королівства Норвегія у сфері геодезії, картографії, кадастру та земельних відносин;

- Консолідація земель сільськогосподарського призначення закріплена Меморандумом [10] (підписання та набрання чинності для України від 11.05.2018) як напрям для співробітництва між Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру та Службою геодезії та картографії Республіки Словенія;

- Відповідно до Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [11] однією із пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей є вихід Державного земельного банку на ринок з метою створення умов для запровадження вільного обігу земель сільськогосподарського призначення, зокрема шляхом їх консолідації (до зняття мораторію на продаж таких земель сільськогосподарського призначення);

- Відповідно до Розпорядження «Про затвердження плану першочергових заходів з виконання Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» від 7 листопада 2012 р. № 970-р [12] очікуваним результатом залучення інвестицій, створення привабливих умов для приватного інвестування у сільськогосподарське виробництво передбачалося підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва за рахунок консолідації розрізаних ділянок в єдині, зручні для обробітку, інвестиційно-привабливі масиви;

- Відповідно до Стратегії удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними [13] не проведено заходів з консолідації земель виокремлено як проблему земельних відносин;

- Відповідно до Рамкової Програма Співробітництва для України на 2016-2019 роки між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Продовольчою і сільськогосподарською організацією Об'єднаних націй [14] у складі Пріоритетного напрямку № 2 «Земельна реформа та продовольча безпека» передбачено

надання підтримки розробці інструменту консолідації земель.

На даний час не передбачено законодавством документатії із землеустрою, в межах якої будуть здійснюватися заходи щодо консолідації земель.

Поняття впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань тяжіє до вітчизняної землевпорядної традиції, де відповідні заходи були направлені переважно на усунення недоліків землекористування: черезсмузжя, далекоземелля, ламаності меж, вклинювання, вкраплення тощо.

Автор [15, с. 465] впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань визначає як «землевпорядні дії з внесення цілеспрямованих змін у їх конфігурацію, площу, що поліпшують розміщення, структуру, межі з метою створення територіальних умов для підвищення ефективності використання й охорони земель, виробництва й усунення недоліків землеволодіння та землекористування». Тобто, сукупність заходів, направлених на усунення недоліків землекористування.

Питання впорядкування існуючих сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань у сучасних умовах відповідає дослідженням правових, економічних, технічних та технологічних аспектів.

Термін «землекористування» може бути досліджений у відповідних аспектах [16, с. 85]:

- в юридичному: землекористування – це порядок і умови, форми, терміни, види використання землі;

- в економічному: землекористування – процес використання землі як об'єкта господарства і пов'язані з цим суспільні відносини;

- в технічному: землекористування – територія, надана суб'єкту земельних відносин для конкретних цілей, яка має встановлену площу, фіксоване місце розташування, і точні межі;

- в технологічному: землекористування – одна або декілька земельних ділянок, які використовуються одним суб'єктом земельних відносин, незалежно від форм власності і виду прав на землю, цільового призначення і цілей надання.

Відповідно, під «недоліками землекористування» пропонується розуміти:

- порядок і умови, форми, терміни, види використання земельних ділянок;

- господарська або інша діяльність;

- відхилення в розмірах, структурі, незручності розміщення земельних ділянок, які здійснюються негативний вплив на економічну діяльність, екологічний стан земель та умови життя та праці населення.

Підходи до трактування терміну «консолідація земель» теж різняться. Можна виокремити два принципові підходи: перший загострює увагу на лише покращенні просторових характеристик сільськогосподарського землекористування, зокрема автором [16, с. 115] надано визначення консолідації як «комплексу землевпорядних заходів щодо укрупнення земельних ділянок шляхом їх об'єднання та впорядкування»; у більшості ж випадків науковці [17, с. 11; 18, с. 133] спираються на рекомендації Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) для країн Східної та Центральної Європи [19, с. 19], якими консолідація земель визначена як перегрупкуванням

земельних ділянок для усунення ефекту фрагментації земель з метою досягнення більш ефективного різнопланового використання сільських територій шляхом збалансування потреб агропромисловості, планування ландшафтів, охорони навколишнього середовища, рекреації та транспорту, зокрема при необхідності в територіях для будівництва доріг особливого значення.

Відповідно до зарубіжного досвіду, заходи щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань проводяться у складі проєктів консолідації земель (Land Reallotment / Land Re-Adjustment). Особлива увага до консолідації земель (англ. «Land Consolidation», франц. «Remembrement», нім «Flurbereinigung») у Європі обумовлена використанням вказаного терміну для характеристики широкого спектру заходів щодо просторового впорядкування переважно сільськогосподарських та лісогосподарських земель. Стосовно сутності та вживання поняття «консолідація земель», тим не менше, науковцями визнається деяка неоднозначність. Автор [20, с. 157] відмічає використання вказаного поняття для всіх заходів щодо вдосконалення сільськогосподарського землекористування та перерозподілу земель та як «ідеологію (концепцію) консолідації земель» визначає «цілісний розвиток землекористування» (наприклад, у Німеччині, Норвегії, Бельгії).

Перші ініціативи консолідації земель були спрямовані на підвищення ефективності ведення сільського господарства шляхом оптимізації розмірів землеволодінь, трансформації малопродуктивних угідь та створення відповідної інфраструктури. В межах проєктів консолідації земель, могли проводитися розселення густонаселених районів [19, с. 19]. Зазначимо, також, що у розрізі питання розселення, зокрема, переміщених осіб особлива увага приділяється обміну земель [21].

Обґрунтовано розвиток з часом від простої до багатоцільової консолідації земель. Проведення консолідації земель на сучасному етапі в країнах Європи відображає зміщення з часом пріоритетних цілей в напрямку охорони та покращення стану навколишнього середовища, що включає створення буферних зон навколо водойм, сприяння охороні водно-болотних угідь, створення і переобладнання іригаційно-дренажної інфраструктури, ведення боротьби з ерозією, створення соціальної інфраструктури та відродження сільських поселень тощо [19, с. 11–17].

Таким чином, за своєю сутністю, зіставляючи аналіз сутності поняття консолідації земель відповідно до закордонного досвіду, вважаємо, що зазначене поняття доцільно віднести до впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань у вітчизняній практиці, в тому числі відповідно до норм, які містяться в законодавчих актах. Пропонується вважати консолідацію земельних ділянок складовою впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань (рис. 1).

Основою впорядкування існуючих сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань (консолідації земельних ділянок) доцільно вважати здійснення перерозподілу земель в існуючій системі землекористування, ключовим його механізмом – обмін земельних ділянок.

На нашу думку, необхідно знову передбачити на законодавчому рівні розробку проєктів землеустрою щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань. Заходи щодо консолідації земель пропонується здійснювати у складі проєктів землеустрою щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань.

Висновки і пропозиції. На основі аналізу вітчизняного та закордонного досвіду встановлено, що поняття консолідації земель та впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань не мають єдиного трактування як вітчизняній, так закордонній науковій думці. Сутність кожного із понять відрізняються, залежно від поставлених цілей і принципів проведення відповідних заходів у окремій країні, базуючись на законодавстві та землевпорядній традиції. Встановлено, що завдання, які реалізуються шляхом консолідації земель відповідно до закордонного досвіду покладено чинним законодавством на впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань.

Встановлено, що основою заходів щодо оптимізації землекористування є усунення недоліків землекористування, наявність яких запропоновано встановлювати на основі обґрунтування екологічних, соціальних або економічних втрат (недоотриманої вигоди). Проаналізовано економічні, технічні, технологічні, юридичні аспекти поняття землекористування.

З метою узгодження вітчизняної наукової практики землеустрою, положень законодавства та імплементації передового світового досвіду консолідацію земель запропоновано визначати

Рис. 1. Ключові заходи щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань

Джерело: складено автором

як складову впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань. Визначені заходи щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань здійснювати шляхом перерозподілу земель, ключовим механізмом якого є обмін земельних ділянок.

Встановлено, заходи щодо впорядкування існуючих сільськогосподарських землеволодінь

і землекористувань, як і щодо консолідації сільськогосподарських земель не передбачено документацією із землеустрою. Пропонується заходи щодо консолідації земель здійснювати у складі проектів землеустрою щодо впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань, зазначені проекти повернути до переліку видів документації із землеустрою.

Список літератури:

1. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
3. Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 р. № 1147 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF>
4. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення складу, змісту та порядку погодження документації із землеустрою : Закон України від 02.06.2015 р. № 497-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 31. Ст. 293.
6. Про державну експертизу землевпорядної діяльності : Закон України від 27.06.2015 р. № 1808-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 38. С. 1472.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : Закон України від 12.02.2015 р. № 191-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 21. Ст. 1138.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні : Закон України від 10.07.2018 р. № 2498-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 37. Ст. 277.
9. Меморандум про взаєморозуміння та науково-технічне співробітництво між Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру та кадастру та картографічною службою Королівства Норвегія у сфері геодезії, картографії, кадастру та земельних відносин : Міжнародний документ. *Офіційний вісник України*. 2017. № 94. С. 194.
10. Меморандум про взаєморозуміння та науково-технічне співробітництво у сфері геодезії, картографії, кадастру та земельних відносин між Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру та Службою геодезії та картографії Республіки Словенія : Міжнародний документ. *Офіційний вісник України*. 2018. № 44. С. 82.
11. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 806-р / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2013. № 83. С. 23.
12. Про затвердження плану першочергових заходів з виконання Державної програми розвитку внутрішнього виробництва : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2012 р. № 970-р / Кабінет Міністрів України. *Урядовий кур'єр*. 2012. № 239.
13. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 413 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2017. № 51. С. 14.
14. Рамкова Програма Співробітництва для України на 2016-2019 роки / Міністерство аграрної політики та продовольства України, Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних націй. URL: <http://www.fao.org/3/a-bp567o.pdf>
15. Третяк А.М. Землевпорядне проектування: Теоретичні основи і територіальний землеустрій : Навч. посібник. Київ : Вища освіта, 2006. 528 с.
16. Словарь-справочник землеустроителя / Под ред. А.С. Помелова. Минск : Учеб. центр подгот., повышения квалификации и переподгот. кадров землеустроит. и картографо-геодез. службы, 2004. 271 с.
17. Шворак А.М. Консолідація земель сільськогосподарського призначення : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.06. Київ, 2016. 39 с.
18. Ткачук Л.В. Консолідація земель: ефективне використання та охорона в умовах трансформації земельних відносин : монографія. Львів : Вид-во Львівського НАУ, 2009. 249 с.
19. FAO. The design of land consolidation pilot projects in Central and Eastern Europe. FAO Land Tenure Studies, no. 6. URL: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/Y4954E/Y4954E00.pdf>
20. Thomas J. Attempt on Systematization of Land Consolidation Approaches in Europe. *Zeitschrift für Geodäsie, Geoinformation und Landmanagement*. 2006. Vol. 131(3). P. 156–161.
21. Giovarelli R., Giovarelli R., Bledsoe D. Land Reform in Eastern Europe – Western CIS, Transcaucuses, Balkans, and EU Accession Countries. URL: <http://www.fao.org/3/a-ad878e.pdf>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). Zakon pro zemleustrii [Law on Land Management]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 36, art. 282.
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2002). Zemelny kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 № 2768-III [Land code Ukraine as of October, 25, 2001 № 2768-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 3-4, art. 27.
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (1996). Postanova pro zatverdzhennia pereliku vydiv diialnosti, shcho nalezhat do pryrodookhoronnykh zakhodiv [Resolution on the approval of the list of activity types belonging to the environment protection measures]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF>

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). Zakon pro okhoronu zemel [Law on Land Protection]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 39, art. 349.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Zakon pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyznachennia skladu, zmistu ta poriadku pohodzhennia dokumentatsii iz zemleustroiu [Law on the alteration of some legislative acts of Ukraine on the structure determination, content and consideration procedure for the land management documentation]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 31, art. 293.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). Zakon pro derzhavnu ekspertyzu zemlevporiadnoi diialnosti [Law on State Expertise of Land Surveying Documentation]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 38, art. 1472.
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Zakon pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia umov vedennia biznesu (derehuliatytsiia) [Law on the alteration of some legislative acts of Ukraine on the improvement of business climate (deregulation)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 21, art. 1138.
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Zakon pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyrishennia pytannia kolektyvnoi vlasnosti na zemliu, udoskonalennia pravyl zemlekorystuvannia u masyvakh zemel silskohospodarskoho pryznachennia, zapobihannia reiderstvu ta stymuliuvannia zroshennia v Ukraini [Law on the alteration of some legislative acts of Ukraine concerning the issue of the collective land ownership, land tenure rules improvement within the agricultural land mass, illegal takeover prevention and irrigation promotion in Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 37, art. 277.
9. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre, The Norwegian Mapping Authority (2017). Memorandum pro vzaiemorozuminnia ta naukovu-tekhniche spivrobitnytstvo mizh Derzhavnoiu sluzhboiu Ukrainy z pytan heodezii, kartohrafii ta kadastru ta Kartohrafichnoiu sluzhboiu Korolivstva Norvehiia u sferi heodezii, kartohrafii, kadastru ta zemelnykh vidnosyn [Memorandum of understanding and scientific and technical cooperation between The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre and The Norwegian Mapping Authority in the field of geodesy, cartography, cadastre and land relations]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no 94, p. 194.
10. The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre, Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia (2018). Memorandum pro vzaiemorozuminnia ta naukovu-tekhniche spivrobitnytstvo u sferi heodezii, kartohrafii, kadastru ta zemelnykh vidnosyn mizh Derzhavnoiu sluzhboiu Ukrainy z pytan heodezii, kartohrafii ta kadastru ta Sluzhboiu heodezii ta kartohrafii Respubliki Sloveniia [Memorandum of understanding and scientific and technical cooperation between The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre and Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia in the field of geodesy, cartography, cadaster and land relations]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no 44, p. 82.
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013). Postanova pro skhvalennia Stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku [Resolution on the approval of the Development Strategy of the agricultural sector of economy for the period up to 2020]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no. 83, p. 23.
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012). Postanova pro zatverdzhennia planu pershocherhovykh zakhodiv z vykonannia Derzhavnoi prohramy rozvytku vnutrishnoho vyrobnytstva [Resolution on the approval of the basic measures plan on the State Domestic Production Development Program implementation]. *Uriadovyi kurier*, no. 239.
13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017). Deiaki pytannia udoskonalennia upravlinnia v sferi vykorystannia ta okhorony zemel silskohospodarskoho pryznachennia derzhavnoi vlasnosti ta rozporiadzhennia nymy [Some issues of state agricultural land management improving in the course of their use, protection and disposal]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no. 51, p. 14.
14. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, Food and Agriculture Organization of the Unated Nations (2016). Ramkova Prohrama Spivrobitnytstva dlia Ukrainy na 2016-2019 roky [Programmatic Cooperation Framework for Ukraine in 2016-2019]. Available at: <http://www.fao.org/3/a-bp567o.pdf>
15. Tretiak, A.M. (2006). *Zemlevporiadne proektuvannia: Teoretychni osnovy i terytorialnyi zemleustrii* [Land surveying design: theoretical foundations and regional land management]. Kyiv : Vyscha osvita.
16. Pomelov, A.S. (ed.) (2004). *Slovar-spravochnyk zemleustroytelia* [Vocabulary-directory for land surveyor]. Minsk : Ucheb. cenztr podgot., povysneniya kvalifikatsii i perepodgot. kadrov zemleustroit. i kartografo-geodez. sluzhby.
17. Shvorak, A.M. (2016). *Konsolidatsiia zemel silskohospodarskoho pryznachennia* [Consolidation of agricultural land] (PhD Thesis). Kyiv : National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.
18. Tkachuk, L.V. (2009). *Konsolidatsiia zemel': efektyvne vykorystannia ta okhorona v umovakh transformatsiyi zemel'nykh vidnosyn* [Land consolidation: effective use and protection in the context of land transformation]. Lviv : Vydavnytstvo Natsionalnogo universitetu «Lvivska politehnika».
19. FAO (2003). *The design of land consolidation pilot projects in Central and Eastern Europe FAO Land Tenure Studies*, no. 6. Available at: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/Y4954E/Y4954E00.pdf>
20. Thomas, J. (2006). Attempt on Systematization of Land Consolidation Approaches in Europe. *Zeitschrift für Geodäsie, Geoinformation und Landmanagemen*, vol. 131(3), pp. 156–161.
21. Giovarelli, R., Giovarelli, R., & Bledsoe, D. (2001). Land Reform in Eastern Europe – Western CIS, Transcaucuses, Balkans, and EU Accession Countries. Available at: <http://www.fao.org/3/a-ad878e.pdf>